

DIAGNÒSTIC PARTICIPATIU DE NECESSITATS AMB DONES PAKISTANESES

Mireia Vehí Cantenys

Carla Alsina Muro

1. Context: Població pakistanesa a Barcelona

Població Pakistanesa a Barcelona

El col·lectiu pakistanès, amb 35.252 persones empadronades als municipis catalans, ocupa la novena posició en el rànquing de col·lectius estrangers presents al país tot i que la majoria de la població està concentrada als municipis de la comarca del Barcelonès. Arribats els anys setanta i vuitanta, el creixement més important es va produir a partir del 2001. Són una població jove (tenen una mitjana de 30,4 anys) però amb un gran desequilibri en la seva distribució per sexes, atès que hi ha 635 homes per cada 100 dones.

El flux migratori pakistanès ha passat per tres fases: 1) Durant la dècada dels anys setanta es produeix la primera arribada d'homes pakistanesos sols procedents d'altres països europeus, principalment; 2) A finals dels anys vuitanta i fins a mitjans dels noranta hi ha una fase d'assentament i s'inicia, amb les reunificacions familiars, la feminització del col·lectiu; 3) Des de finals dels anys noranta, el perfil del flux torna a canviar i destaquen de nou les entrades d'homes sols i de mitjana edat. El percentatge de dones, que el 1998 era del 21,9%, va tornar a disminuir fins al 8,3% l'any 2003 encara que en els darrers 2 anys a tornat a augmentar.

La immigració de dones de manera independent o a través del procés de reagrupament familiar no s'ha efectuat amb la intensitat que sí s'ha registrat entre altres col·lectius que porten menys temps instal·lats a Catalunya.

Les dones pakistaneses a les comunitats del Poble sec i del Raval de Barcelona

No podem parlar de col·lectiu de dones pakistaneses com un tot unitari i amb objectius comuns, sinó com un grup de població amb procedència territorial compartida – la majoria de famílies vénen del Punjab - que articulen les relacions comunitàries través dels oratoris. Els oratoris, organitzats per tradicions de l'islam, són punts de trobada, culte, referència i suport on la comunitat pakistanesa fa i articula la vida comunitària.

En aquest sentit fan una funció de cohesió social de la comunitat: espai de trobada, de suport, d'acollida, d'orientació i font d'identitat en la diàspora.

La comunitat pakistanesa és una comunitat organitzada en associacions i participativa amb les taules comunitàries dels barris i a les associacions de comerciants. No obstant això, són els homes qui copen l'espai públic i, en aquest sentit, també l'espai associatiu, de relacions i polític.

La participació de les dones a la vida comunitària i associativa no és visible però sí activa. A Minjah ul Quran-Camino de la Paz – Associació cultural i religiosa ubicada al barri del Raval – hi participa la Lliga de dones de Minjah, un espai propi de les dones on organitzen actes religiosos, es troben per a fer sessions vinculades al culte islàmic i comparteixen espai, iniciatives i trobades.

El col·lectiu de dones pakistaneses del Raval i del Poble sec són, en majoria, dones que han arribat a Barcelona mitjançant la reagrupació familiar. El viatge migratori com a decisió i experiència familiar i comunitària de les dones pakistaneses, no situa a les dones com seguidores dels seus marits ni com a migrants econòmiques que emprenen el viatge com a principals sustentadores de la família. Cal entendre la migració familiar com una estratègia col·lectiva i comunitària en la que l'atenció i la responsabilitat de la presa de decisions passa a centrar-se de l'individu racional a la llar, entenent aquesta com a espai d'organització de recursos i d'articulació de treballs amb un fort biaix de gènere. (Chant y Radcliffe 1992:22-23)

2. Marc teòric: Interseccionalitat

Un anàlisi de la comunitat de dones pakistaneses dels barris del Poble sec i del Raval enfocat a esbossar demandes i necessitats vinculades a l'accés a serveis, drets i reivindicacions del col·lectiu ha d'ubicar-se en un marc teòric que ubiqui l'experiència de les dones focalitzant els diversos eixos de desigualtat.

Les dones migrants a la societat barcelonina viuen l'experiència vital travessades per diversos biaixos que es retroalimenten entre sí generant fonts de desigualtat i discriminació. Aquests biaixos de gènere, classe i origen entre d'altres, no són en sí mateixos condicions de vulnerabilitat, sinó que alhora d'articular-se al context social, polític i econòmic de la societat d'acollida, es generen desigualtats en l'accés a drets, diferents condicions de tracte als serveis públics o expectatives materials determinades i acotades a dites fonts de discriminació.

La interseccionalitat, concepte acotat a la dècada dels 90 per corrents del feminisme crític i postcolonial, fa referència als diversos sistemes de desigualtat i d'opressió que s'entrellacen i es vertebren imbricant-se els uns amb els altres (Barrera: 2011), explicant, almenys en part, l'experiència de les dones pakistaneses als barris del Poble sec i del Raval.

El sexisme, el racisme i la classe social esdevenen eixos de discriminació i desigualtat que (re)defineixen la quotidianitat de les dones pakistaneses en termes d'accés a serveis de salut, d'experiència a l'escola o d'accés al mercat laboral. Tot i l'evident tendència a atribuir les responsabilitats en bloc a la societat d'acollida o bé a la comunitat d'origen, cal fer una mirada a ambdós grups socials i a les respectives dinàmiques estructurals entenent que, ni es poden pensar com a cossos socials i culturals independents, ni es poden entendre els biaixos de desigualtat i discriminació atribuint-los a una o a l'altra comunitat de manera aïllada.

Malgrat el condicionament clar de l'experiència de les dones i dels eixos de discriminació d'aquesta, no podem partir d'una idea passiva i victimista de les dones pakistaneses, ans al contrari, cal abordar la seva experiència com una font de resistències i de formes de supervivència, entenent els biaixos de desigualtat com a elements que encaminin l'experiència política i organitzativa del col·lectiu de dones pakistaneses.

2. Metodologia

La metodologia de la intervenció no es pot entendre sense un context previ que ubiqui les relacions entre la comunitat, les investigadores i les dones. La relació amb la comunitat ve d'anys enrere mitjançant la participació, de la comunitat i les investigadores, al Centre d'Estudis Africans i Interculturals. Mitjançant la col·laboració entre l'Associació Minjah ul Quran i el CEA fa anys que a l'oratori es realitzen classes de castellà per a les dones de la comunitat.

En el transcurs de l'any de la present intervenció, a part de les classes als oratoris, també s'han dut a terme, previ interès de les dones, sortides a equipaments públics – CAP, Centre cívic, serveis d'acollida, SOC, etc – i trobades per tal de realitzar les sessions del Diagnòstic Participatiu de Necessitats.

Introducció a la IAP

El que motiva el diagnòstic participatiu de la comunitat és el potencial emancipador en clau de gènere, per a les dones.

Els objectius d'aquest són esbossar les demandes de la comunitat de dones pakistaneses del Poble sec i del Raval; aportar a la comunitat de dones eines i coneixements sobre recursos, serveis i canals de comunicació amb la societat barcelonina; i treballar amb la comunitat de dones des d'una posició de facilitadores sense tenir la intenció de mediatitzar ni definir els processos de la comunitat.

Les sessions per al diagnòsi participatiu són una via per a generar espais de dones més enllà de la religió per a parlar sobre els conflictes, els anàlisis i les preocupacions del col·lectiu a Barcelona.

Per tal de poder extreure demandes específiques par part de les dones Pakistaneses, població diana de la intervenció, es van realitzar un seguit de sessions on mitjançant la metodologia IAP¹ es realitza un Diagnòstic Participatiu de Necessitats.

La descripció següent de les activitats realitzades estableix un seguit de necessitats que mitjançant la metodologia emprada s'han detectat i s'han pogut recollir.

Descripció de la població

A nivell general podem descriure els grups de dones pakistaneses que han protagonitzat el Diagnòstic per la seva heterogeneïtat. Pertanyen a dos espais culturals i religiosos diferents, Minjah ul Quran, ubicat al Raval, i Faizane e Medina, ubicat al Poble sec.

Tant a l'oratori de Faizane e Medina com a l'oratori de Minjah ul Quran les franges d'edat són variades, hi trobem dones d'entre 18 a 55 anys, sent majoritària la participació de dones entre 22 i 35 anys.

El nivell d'estudis va des de l'analfabetisme a l'educació superior realitzada a Pakistan i, en termes lingüístics, poques dones dominen la llengua castellana i, en menys ocasions, la catalana.

La majoria de dones tenen càrregues familiars i reproductives i no treballaven al mercat laboral productiu.

Finalment, cal aclarir l'estreta relació amb el país d'origen sobretot de les dones majors de 25 anys, tot i així les particularitats en aquest cas fa molt difícil la generalització ja que depèn de les relacions personals que s'hi mantinguin, de la possessió de bens immobles, etc.

1

Investigació Acció Participant

Sessions

S'han realitzat 2 tipus de sessions segons la Població destinatària.

Sessions Generals

El primer tipus de sessió s'ha realitzat a dones de la Comunitat Pakistanesa que formen part de la Lliga de Dones de l'Oratori Minjah ul Curan.

La Lliga de dones es un espai de relació entre dones que participen del anomenat oratori. Son un grup de dones organitzades que gestionen i dinamitzen l'àmbit de les dones a l'oratori.

La composició del grup es diversa, tot i així és un grup de caràcter més reduït que a les sessions específiques. El grup es caracteritza per la seva intergeneracionalitat que va dels 16 als 60 anys, la seva multidisciplinarietat a nivell formatiu i laboral i el seu fort vincle i compromís amb l'oratori i la comunitat.

La participació de la Lliga de dones en les sessions ha estat motivada per marcar línies generals sobre les que treballar. A més forma part d'un procés propi de la Lliga on elles ja s'identifiquen com a agents amb capacitat propositiva.

Sessions Específiques

El segon tipus de sessió s'ha realitzat amb dones de la Comunitat Pakistanesa que formen part dels grups que participen a les classes d'aprenentatge de llengua castellana als dos oratoris, a partir de dos grups relatius als espais.

Aquestes sessions s'han caracteritzat per tenir una continuïtat en el temps, ja que s'han realitzat un cop per setmana durant sis mesos. Aquest fet ha permès un primer moment de conformació d'un grup que es pensa a si mateix com a entitat capaç d'expressar problemes i necessitats malgrat les peculiaritats de les components.

3. Algunes claus del Diagnòstic: educació, accés a la salut i accés al mercat laboral

En aquest apartat s'exposaran breument algunes parts del diagnòstic participatiu de necessitats en base a tres grans blocs que sorgiren de la sessió amb la Lliga de Dones de Minjah ul Quran. Els àmbits seran l'educació i la formació, l'accés a la salut i als drets reproductius i sexuals i l'accés al mercat laboral.

Escola i formació

La relació entre les famílies de les comunitats pakistaneses de Poble sec i del Raval i l'escola es veu condicionada per factors com l'idioma, el desconeixement del sistema educatiu i dels codis, les poques perspectives d'accedir a treballs qualificats mitjançant la formació, la diferència entre el funcionament de l'escola al Pakistan i a Catalunya, etc.

Aquests elements s'entrellacen amb biaixos de classe, de gènere i d'origen que generen eixos de desigualtat i de discriminació al creuar-se amb la situació socio-econòmica de les famílies pakistaneses a Barcelona.

D'una banda, la concepció de l'escola que hem extret del treball de camp realitzat és, a grans trets, una idea vinculada als tràmits administratius necessaris per tal de regularitzar la situació dels joves de la família. Els papers de residència i l'accés a la ciutadania esdevenen un biaix de desigualtat determinant en la relació entre les famílies i l'escola.

D'altra banda, la relació amb l'escola també està determinada per la falta de continuïtat de formació dels i les joves pakistaneses. Factors diversos com l'idioma, el desconeixement del sistema educatiu, la falta de suport institucional i docent, la dificultat de convalidar estudis i altres processos acaben generant que els i les joves pakistaneses no continuïn amb les trajectòries educatives fins a estudis superiors. D'aquesta manera, el biaix de desigualtat per origen acaba convergint amb el biaix de classe en la mesura en la que l'experiència escolar no proporciona, generalment, continuïtat al sistema educatiu i qualificació per tal d'accedir a un mercat laboral qualificat. En aquest darrer punt és imprescindible fer referència a la creixent segregació racial a les escoles de la ciutat de Barcelona, que acumulen índex de migració i de fracàs escolar en determinats centres públics ubicats en zones concretes de la ciutat.

Un tercer eix que articula la relació de les famílies amb l'escola és la conciliació escolar i familiar, la dificultat de conciliar els horaris de les tasques domèstiques i de cura i els horaris lectius, especialment si el centre educatiu se situa lluny del barri on habiten. En aquest sentit, no només es tracta d'una qüestió

d'organització horària, sinó que també es trasllada a la incapacitat de gestionar i dissenyar l'educació dels fills i filles mantenint els vincles culturals amb la comunitat i els respectius aprenentatges (urdú, Qurà, etc).

Finalment, la relació entre les famílies i l'escola es veu totalment condicionada pels conflictes interculturals que es donen i que són difícils de gestionar per raons de recursos i de diàleg entre escoles i famílies. D'una banda el menjar és un conflicte que, tot i que les famílies tenen el dret de demanar menjar halal al menjador, no es viu positivament, d'una banda per la falta de recursos escolars i, per tant, la insuficient implementació de la mesura – es deixa de donar carn a les persones musulmanes enlloc de proporcionar carn que puguin menjar – i d'altra banda per la poca participació de les famílies als òrgans de decisió de l'escola – AMPA's – directament proporcional al desconeixement de l'idioma i del funcionament del sistema educatiu. D'altra banda el "problema del vel" que ha estat, de moment, un conflicte més aviat mediàtic, és una altra font de discriminació per raons d'origen. Les noies pakistaneses que vesteixen amb els vestits tradicionals a l'escola se senten observades de manera negativa, dinàmiques que són percebudes com racistes i com a faltes de respecte religiós per a les famílies i les mateixes noies. Per la comunitat docent, en moltes ocasions el vel és percebut com a falta de llibertat o com a símbol de submissió, fet que situa el procés en un compartiment estanc en el que el conflicte es va alimentant entrellaçant-se amb d'altres situacions de gestió complicada vinculades amb la interculturalitat i el gènere, com és el cas de les hores de gimnàs i la negativa d'algunes noies pakistaneses de fer gimnàs amb els companys de classe.

Salut i drets sexuals i reproductius

En l'àmbit de la salut i els drets sexuals i reproductius, l'accés a aquests drets es veu mediat, com en d'altres casos, per desconeixement del sistema sanitari, dificultats per temes d'idioma i diferències explicables des del prisma de la interculturalitat.

En primer lloc, el fet del desconeixement del funcionament del sistema sanitari genera, entre d'altres coses, que es faci poc ús de les hores concertades i s'accedeixi a les cures de salut mitjançant les urgències. Aquesta situació implica que les visites siguin d'atenció més ràpida i, per tant, menys profunda.

En el cas d'accedir al sistema de salut mitjançant la cita prèvia, l'idioma i la diferència de funcionament entre el sistema de salut pakistanès i el català esdevenen barreres per a les dones.

D'una banda l'idioma és una trava determinant en la mesura que, a la majoria de dones grans, les obliga a anar acompanyades d'algun familiar que faci de traductor. En molts casos el familiar és un home, presència

que condiciona totalment la visita i que, en el cas de ser de ginecologia, fa que la dona es coarti a l'hora de preguntar i d'expressar dubtes, necessitats i voluntats. Les noies joves solen anar –hi soles, si parlen l'idioma, o acompanyades d'una amiga o familiar dona.

En aquesta àmbit, el fet de desconèixer gran part del funcionament del sistema sanitari, fa que, per exemple, s'utilitzi poc el servei de mediació als hospitals, solució immediata i de fàcil accés.

Finalment, un altre conflicte que es mou entre el desconeixement del sistema sanitari i la diferència de pràctiques entre Catalunya i Pakistan, és el fet que quan les dones accedeixen al sistema sanitari les visiti un metge home. Aquest fet és un conflicte per a les dones pakistaneses, que volen ser visitades per metgesses dones i que, a Pakistan, sobretot si és per temes de ginecologia, és una situació que es dóna per descomptat. En aquest sentit, el mateix desconeixement del sistema sanitari fa que no demanin ser visitades per una dona o que no accedeixin al servei de mediació per a gestionar-ho.

L'accés al món laboral i la convalidació de títols

L'accés al món laboral i a la convalidació de títols de les dones pakistaneses està íntimament lligat a l'apartat anterior sobre escolarització i a tota una sèrie de factors que desgranarem breument.

D'una banda abordarem l'accés al món laboral des de les barreres que es troben les dones pakistaneses generades per la pròpia societat d'acollida i el viatge migratori. En primer lloc, remetent-nos a l'apartat sobre escolarització, la dificultat per convalidar títols i la poca presència de població pakistanesa femenina a l'educació superior limita l'accés de les dones pakistaneses a un mercat laboral qualificat. A la vegada, aquest veta totalment l'accés d'aquestes dones - i de molts altres col·lectius de dones migrants - al mercat laboral fora dels nínxols de cura i reproductius.

En segon lloc, cal esmentar l'idioma com a principal dificultat d'accés al món laboral per part de les dones pakistaneses.

En tercer lloc, com ja hem comentat en el cas de l'escola, el fet d'anar vestides amb la roba tradicional pakistanesa les hi dificulta, si no les veta, d'accedir a feines que no siguin de la pròpia comunitat.

Així doncs, per part de la societat d'acollida, es mediatitza totalment l'accés al mercat laboral de les dones pakistaneses a partir dels biaixos de classe i d'origen.

Si abordem l'accés al mercat laboral des de les dinàmiques de les pròpies comunitats pakistaneses, aquest es veu condicionat pel rol de gènere. Tot i que moltes dones que al Pakistan vivien en ciutats treballaven fora de casa, a Barcelona són molt poques les que ho fan. La divisió sexual del treball de les famílies i les comunitats pakistaneses està altament definida, per la que les dones, en gran majoria, realitzen les tasques reproductives mentre els homes de la família duen a terme les productives.

Durant el treball de camp no hi ha hagut cap qüestionament crític de la divisió sexual del treball, ans al contrari, les dones viuen els espais reproductius com a espais de valor on es genera i es cuida la vida i perceben el respecte tant de les famílies com de les comunitats. Aquesta concepció en positiu dels espais de cura com a àmbits de vida fa que processos com els de posar en valor els aptituds i capacitats reproductives generin rebuig i desconfiança. El fet de quantificar la cura per tal de fer-la extensible al mercat laboral ha obert debats molt interessants sobre la legitimitat dels processos de mercantilització dels espais de vida.

Així doncs, l'accés al mercat laboral des de la comunitat i la família està mediatitzat pel biaix de gènere, que tot i que no és viscut en termes de violència i d'opressió, dificulta que les dones treballin remuneradament. Aquest biaix de gènere, que s'entrellaça amb el de classe i el d'origen dificulta l'accés al mercat laboral a la majoria de dones adultes pakistaneses de les comunitats del Poble sec i del Raval.

4. Algunes conclusions del Diagnòstic

Exposar les conclusions del Diagnòstic Participatiu de Necessitats i les demandes que han anat sorgint al procés passa, primer de tot, per a fer una reflexió, de la mà del concepte d'Interseccionalitat, situant excepcionalment el punt de mira a les iniciatives i polítiques públiques referents a la migració.

Si pensem en les polítiques públiques de migració que puguin beneficiar el benestar de les dones Pakistaneses cal parar-se a les Polítiques d'integració social: en aquest àmbit es desenvolupen les polítiques d'educació, prestació social i sanitària, atenció a la dona, mediació cultural, el diàleg intercultural, la participació ciutadana etc.

Si ens fixem en aquestes, a nivell tant municipal com autonòmic constatem les carències vinculades al biaix de gènere, ja que es pensen i s'articulen des d'una òptica androcèntrica. Cal plantejar les polítiques migratòries pensant-les amb perspectiva de gènere. Sense obviar el fet de que la gran majoria de polítiques públiques al voltant de la migració, i on s'inverteixen més recursos, són polítiques de control migratori de la població migrant. En aquest sentit identifiquem un biaix de desigualtat per qüestions d'origen, ja que són polítiques pensades per a la gestió i control de la mobilitat de les persones migrants i no tant en relació al seu benestar i a l'accés a serveis.

En la mateixa línia, però situant-nos al conjunt de les polítiques públiques educatives, sanitàries i d'accés a drets i serveis, és imprescindible que s'impregnin d'una perspectiva intercultural i de gènere, per tal de no reproduir eixos de desigualtat que lapidin l'accés a drets, serveis i expectatives laborals i materials de les persones migrants per qüestions d'origen, gènere i/o classe entre d'altres.

En segon terme, i partint dels processos i resultats del Diagnòstic Participatiu de Necessitats amb les dones pakistaneses del Raval i del Poble sec, a banda de les dinàmiques d'exclusió i desigualtat que hem esbossat breument, s'obren molts camins de canvi i d'intervenció.

Principalment, aquests processos de canvi passen per generar espais de diàleg i participació de les dones pakistaneses amb les institucions i serveis públics. En aquest sentit, és imprescindible que el col·lectiu de dones pakistaneses tingui veu en els processos comunitaris i polítics i que sigui reconegut com a agent polític actiu.

En aquest sentit és importantíssim donar veu a les dones pakistaneses perquè mostrin les seves pròpies estratègies de resistència en front a les desigualtats. Pensar les dones pakistaneses des d'aquestes estratègies, visibilitza l'autonomia i capacitat de resistència de les dones i alhora possibilita la reproducció d'aquestes estratègies. D'aquesta manera, es (re)defineixen els estereotips negatius sobre les dones pakistaneses i, en gran mesura, sobre les dones

musulmanes, sovint vistes com a víctimes passives dels processos migratoris i dels biaixos de desigualtat.

Al nostre entendre, com a conclusió cal evidenciar la importància a nivell comunitari del propi procés de realització del diagnòstic, com a espai de socialització de conflictes i estratègies individuals que possibilita l'auto-organització en base a la resolució col·lectiva de certs conflictes. D'aquesta manera, el col·lectiu es pensa a sí mateix i es presenta com un agent polític actiu, autònom i amb capacitat d'acció envers els biaixos de desigualtat i els conflictes quotidians.